

Inovace v historii tedy podle Noiriela nespočívá ani v obratu k teorii-epistemologii, ani v návratu k vyprávění. Tu nabízí spíše, a opět – jako v *Krizi historie* – pragmatická filozofie. Jak říká Rorty, místo toho, abychom polemizovali o vztahu našich konceptů a pravdy, je lepší, abychom věděli, jak je sdílíme s jinými. Historie má tedy být spíš studiem našich praktik a našich činností – jak děláme vědu, jak čteme a píšeme.

Možná bude takové východisko pro naše historiky inspirující – protože efekt epistemologických diskusí, tedy těch zahraničních, je v naší historické obci mizivý. Podle Noiriela je tento nezáměr vlastně oprávněný – skutečnost, že považují historii za vědu, vyprávění nebo zápletku, praktiky většiny historiků moc nezmění.

O co bychom se ale určitě mohli pokusit, je myslet nejen s našimi inspirátory, ale i proti nim. Na mé straně to bylo tentokrát spíše to „s“. To „proti“ možná jednou přijde. Každopádně je teď řada na vás.

*Radmila Slabáková*

**Zdeněk Vašíček, *Podmínky volby*,**  
Praha 2003, Triáda, 265 s., ISBN 80-86138-50-X.

Nová kniha Zdeňka Vašíčka *Podmínky volby* představuje soubor osmnácti úvah a esejů, publikovaných v letech 1996–2003 na stránkách různých periodik či sborníků. Převážná část v Kritické příloze Revolver Revue (roku 2000 autor obdržel Cenu Revolver Revue), popř. v Kritickém sborníku (jeho redaktor Karel Pašek je též redaktorem Vašíčkovy knihy). Svým titulem se publikace přimyká k předchozí autorově knize esejů *Přijetí podmínek* z roku 1996, její uspořádání je však odlišné. Do předchozího souboru byly texty vybírány a členěny podle tematických celků, k nimž se Vašíček průběžně vyslovuje: k věcem obecným, politice, literatuře, historii, archeologii. Témata zůstala, výběr a řazení se však tentokrát snaží sledovat určitou vnitřní osnovu nebo alespoň udržet postupně rozvíjené myšlenkové ohnisko.

Knihu uzavírá rozhovor s autorem z roku 1996 a zejména její jediná dosud nepublikovaná původní část: chronologická a vnitřně anotovaná kompletní bibliografie Zdeňka Vašíčka (s. 221–256). Na ní chceme hned v úvodu zvláště upozornit. Tato samostatná část knihy totiž není jen seznamem autorových publikací, nýbrž představuje vlastně autorovu úsečnou, avšak zevrubnou intelektuální biografii. Svěrázným způsobem tak nahrazuje úvod či závěr zasvěcující do jeho díla. Takto zpracovaná bibliografie je poučným a užitečným studijním materiálem *sui generis*, otevírajícím do tohoto díla a života pozoruhodnou mikrohistorickou sondu. S autorovou spoluprací ji sestavil a zpracoval Michael Špirit. Kdo s podobnou prací má zkušenost, musí vysoko ocenit tento poctivý a nesmírně pracný výkon. Způsob Špiritova zpracování (navazující a zdokonalující zásady uplatňované Emanuelem Mackem například při zpracování bibliografie F. X. Šaldy) by se měl obecně stát vzorem, jak zpracovávat autorské bibliografie, sloužící k dalším studijním účelům.

Z hlediska českých intelektuálních dějin druhé poloviny 20. století je Vašíčkova diskontinuitní biografie pozoruhodná. Po absolvování filozofie a historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy následuje směs rukopisů, neoficiálních, samizdatových i řádných publikací. Pracuje v regionálním archivnictví a muzejnictví, následně se uplatňuje v archeologii a četné publikace o tomto oboru a jeho

metodice mu otevírají další cestu. Ta je komplikována mimo jiné céсурou způsobenou několikaletým vězněním a podpisem Charty 77, následovaným na počátku 80. let emigrací, kde se přes její relativní krátkodobost poměrně slušně etabluje. Po návratu do vlasti si během 90. let pro sebe vytváří osobitou půdu, na níž se stále silněji prosazuje jako publicista, glosátor a kritik. Jeho skutečně nejvlastnějším projevem z tohoto posledního období je kritická esejistika, kterou představuje i nejnovější soubor.

Dosavadní anotace a recenze často shodně (a právem) vyzdvihují Vašíčkovu originalitu, schopnost neobvyklého spojování, interdisciplinaritu, inspirativnost. Mnohem méně se vyjadřují ke skutečnému obsahu či nějaké základní tezi. Není to náhoda. Autor sám tomu totiž všemožně brání ať už svým složitě strukturovaným stylem, anebo velmi často záměrně ambivalentním a mlhavým vypočítávaným textů samotných. Z pozice *filozofujícího* myslitele nazývá své texty „tázáními“ a doznává, že nemá na to, aby je sám „jasně formuloval“. Jakožto čtenář sebe sama v dovětku sokratovsky potvrzuje, že „píše stále to samé a přitom neví, o čem píše“ (s. 217). Chceme-li se proto sami o něco podobného pokusit, jsme možná předem odsouzeni k nezdaru. Časté opakování námětů, motivů a myšlenkových postupů je samozřejmě dáno žánrem, tedy tím, že jde o spojení původně samostatných esejů. Zároveň jde ze strany autora či redaktora o spojení, které sleduje určitou osnovu, kompozici a tematickou sevřenost. Kniha tak má vystupovat jako promyšlený celek, ačkoli autor výslovně nepředepisuje závazné pořadí čtení (s. 217). Musíme tedy charakterizovat tuto kompozici souboru a přitom se současně pokusit vystihnout, co je tím jednotícím motivem, jenž ze souboru tento celek činí, co je „tím samým“, po němž se Vašíček opakovaně táže.

Stručně řečeno, postupně opisovaným myšlenkovým ohniskem jsou vztahy, rozdíly a vzájemná podmíněnost mezi běžnou řečí, literaturou a pojmovostí odborných disciplín, resp. věd. A dále jejich souvislost se skutečností na straně jedné a s autorovou i čtenářovou situací na straně druhé. To se ukazuje hned v úvodním bloku úvah o literatuře a umění, jež uvozují dvě stati o klíčových ruských románech sovětské éry: *Čevengur* Andreje Platonova a *Doktor Živago* Borise Pasternaka. Tato literární díla jsou pro Vašíčka prostředkem k úvaze o jednom z největších sociálních experimentů minulého století. V prvním případě Vašíčka zajímá paralelní reflexe tohoto experimentu v Platonově literárním díle a ve vědeckých koncepcích z 20. a 30. let neurologa Alexandra R. Luriji, psychologa Lva S. Vygotského a paleopsychologa Borise F. Poršněva; všichni se svými specifickými vyjadřovacími prostředky snaží „postihnout proces myšlení a změn myšlení v gigantické sovětské sociální laboratoři“ (s. 9). Ve druhém případě Vašíček rozebírá vnitřní vztah mezi autorem literárního díla (Pasternak), jeho hrdiny (Živago a jeho projekce do dalších postav) a popisem kataklyzmatické „doby, kdy vše končí“ (s. 26). Na mysl mu přitom tanou různé osnovy literárního vyjádření, ruského

folkloru, pravosláví a komunismu; „jejich nepřevoditelnost – a současně jejich překlady, souboje, ale zároveň i prolínání“ (s. 35–36).

Na této konkrétní ruské-sovětské materii se Vašíčkovi vyostřeně otevírá další problém, jímž je fascinován a jež později zobecňuje a opisuje na dalších a dalších fenoménech: subjekt vědeckého poznání či literárního podání se sám stává objektem i obětí popisovaných procesů. Jedná se o formu jakéhosi hermeneutického zacyklení, které vždy nakonec směřuje k vlastní sebereflexi autora a jeho situace, možností podmínek jeho rozhodování. Skutečnost reflektovaná a popisovaná sovětskými vědci či literáty je jimi samotnými i spoluvytvářena a jako taková nakonec určuje i jejich pozici a osud. Sama reflexe je již rozhodnutím o povaze skutečnosti, zásahem do ní i proměnou sebe sama. Sofistikovanější varianty obdobné podmíněnosti se však v dalších Vašíčkových rozborech týkají celé naší každodennosti i situace odborných disciplín.

Vašíček často postupuje prostřednictvím záměrně provokativní polarizace či bonmotu. Pasternakův originální zájem o „neuchytitelnost a nepochopitelnost doby a lidského chování v ní“ (s. 23) je tak postaven do opozice době jako „pouhé ilustrace“ u Shakespeara, jenž sám není „žádný novátor formy“. Podobně vnitřní „svědectví“ (na rozdíl od vnějšího „popisu“) o životě hrdiny Conradova *Srdce temnoty* je vyzdvíženo proti popisné „směšné figurce“ Fausta, hrdiny Západu (s. 38). Opět hermeneutické zacyklení předmětu a toho, kdo o něm vypovídá: „Svědék se vždy jaksi ztotožňuje se svou výpovědí, kým či čím se potom stává?“ (s. 37). „S Ladou je snad spokojen každý“ (s. 39), začíná Vašíček svůj opis malířem zobrazované zápecnické triviality každodenního života, pramenící však ve vnitřní nejistotě a úzkosti (s. 39–44). Polárně k tomu pak své mentalitní a dílem memoárové líčení osoby Josefa Váchala a jeho *Denků* uvádí úsečně: „S tou knihou snad nemůže být spokojen nikdo“ (s. 45). Nesdělnost a intelektuální nezajímavost Váchalových zápisků, jejich zakotvení ve světě orální každodennosti, která je však základní, původní a společná všem (s. 48), vede Vašíčka k otázce, „co vlastně Váchal o nás svědčí?“ (s. 53).

Spektrum těchto námětů, spíše jen otevřených literárněkritickými a uměno- vědními statěmi, je pak v dalším bloku pojednáváno ve více teoretické a abstraktní rovině. Poprvé v *Příspěvku k teorii banality* (s. 57–68), pokusu o systematické pojednání původu vědeckého jazyka v přirozeném světě a jazyku každodennosti, v mýtu a folklóru, z nich vycházejících klišé a „společně sdílených banalitách“ (s. 67). Téma banality je pro Vašíčka jedno z ústředních právě proto, že v „jakési banální skutečnosti“ (s. 58) má svůj pramen narativní povaha našeho myšlení a jeho obecně sdílené stereotypy, doxa, plochosti, fráze, přejaté a módní ideje (s. 59). Ty zase tvoří neohrazené podmínky pro „možnosti písemného záznamu“, který si ve formě „literatury“ postupně vytváří vlastní pravidla, podřizuje se „gramatice a poetice větších celků výpovědí“ a osvobozuje se z „jed-

noduchého příběhu“ orálních tradic (s. 66). Literatura je prostředníkem narativních a banálních (ve Vašíčkově speciálním určení) prvků v diskurzivním myšlení filozofie, historie a společenských věd. Svět vědních oborů, zvláště exaktních (s. 58), pak již banální není, neboť vědní obory se nevztahují k (neurčitěmu) celku světa, „jak to činí běžný jazyk a zdravý rozum“ (s. 58). Vznikají právě vymezením své vlastní oblasti, výseku světa, a sice tak, že pomocí „přesně vymezených pojmů“ výslovně formulují podmínky, za kterých jsou jejich tvrzení platná.

Tím však pro Vašíčka problém nekončí, nýbrž naopak začíná: nejde mu totiž o historickou rekonstrukci mýtopoetického světa a vzniku „obecných a abstraktních“ disciplín, jak by se mohlo zdát při povrchním čtení některých pasáží. Nejde o diachronii, nýbrž o synchronii, stále přítomnou a dynamickou hierarchii mentálních rovin, ve kterých dnes žijeme a myslíme. Banality nejsou ve vztahu k vědě ničím méněcenným, jsou vlastním „základem společné paměti“ a „předpokladem jakéhokoli společenství a společnosti“, neustále se proměňují a doplňují; „svět je stále (...) námi a nám banalizován“ (s. 67). Hermeneutické zacyklení, které se opakovaně a různými prostředky snaží Vašíček pojmenovat, nyní spočívá v tom, že i věda samotná procesuálně podléhá banalizaci, také s ní se setkáváme v každodenním kontaktu, tedy spíše „pomocí našich ‚skic‘ pojmů utvořených vědou“ (s. 67). Věda se neobejde bez „vědeckého folkloru“ a jeho produktů, „všeobecnosti typu pseudovědeckých absolutností“, s nimiž nutně zachází popularizátor, učitel či žurnalista. Tím jsou vymezovány nutné podmínky a zároveň rizika, jimž je vědomě vystaven a v nichž se musí průběžně rozhodovat (volit – srov. titul knihy) autor sám i čtenář Vašíčkových textů.

K setkání a prolínání těchto světů například dochází mezi „poučovateli a poučovými v poučovacích školách“, nakonec v době profesionalizace a specializace i „banalita potřebuje své odborníky“ (s. 68). Proto Vašíček může ukazovat jinou variantu téhož zacyklení například na medializaci prostřednictvím televize („televize“): televizní žargon původně čerpá z triviality běžných každodenních banalit, jako prvek ovládající společnost však následně tuto každodennost zásadním způsobem určuje (s. 54–56). Aplikací představené struktury a přechodem k dalším teoretickým skicám jsou dva exkursy o dějinách a funkcionálních proměnách konkrétních pojmů v evropském umění, estetickém vnímání a myšlení: „krajiny“ (s. 69–79) a „obrazu“ (s. 80–86).

Celý svazek kulminuje ve třech teoretických esejích: *Posedlost úplnosti* (s. 87–99), *Literatura (Anatomie pojmu)* (s. 100–118) a *Slova a celek (Každodennost, literatura, filosofie, věda)* (s. 119–139). Vašíček zde opakuje, precizuje a různými směry rozvádí problém tvorby a statusu pojmů, jak jsme jej představili na esejích o banalitách. Centrem zájmu se zde stává otázka po „ontologickém statusu obecnin, struktur a systémů“ (s. 97). Co to znamená? Vašíček popisuje problém konstrukce celku, jak se o ni pokoušejí jednotlivé oblasti lidské aktivity od umění přes literaturu

k filozofii a společenským vědám. Podstatné je zde opakované terminologické rozlišení mezi „obecným a abstraktním“ charakterem vědeckých postupů a termínů na straně jedné a mezi „univerzalitou“, snahou o postižení celku na straně druhé. Umění, literatura a vědy o člověku vůbec se vnitřně brání „obecnému“, tedy generalizacím a abstrakcím. Přestože se neustále diverzifikují, vytvářejí nové teorie, obory a podobory, jejich původní intencí je jejich prostředkům vlastní „univerzum“, tj. vztah k celku lidské skutečnosti, jak ji původně máme v přirozeném světě každodennosti. Vašíček výslovně hovoří o „jednotlivých dílčích univerzech“ (např. s. 126) či „jednotlivých univerzech vědění“ (s. 130). Přes neustálou pojmovou diverzifikaci všechna tato zdánlivě izolovaná vědění čerpají svůj smysl z „neurčitého pomezí“, kde se stýkají jednotlivé formy vědění a kde dochází k oné dynamické symbióze jazyků každodennosti s jazyky specializovanými – toto pomezí je nazýváno „agorou pojmů“ (s. 130–131), je zdrojem nejen smysluplnosti, nýbrž také nejrůznějších zploštění a ideologizací. Vašíček spíše jen poukazuje k potřebě ohledávání jakési „kognitivní mapy“ zakreslující „základní termíny“ agory pojmů našeho světa.

V bloku následujících tří esejů *Mezi dialektikou a vědou* (s. 140–152), *Metafyzika dnes* (s. 153–158) a *Ke vztahu tropů a filosofie* (s. 159–177) jde o tři speciální artikule výše rozpracované struktury s ohledem na disciplínu filozofie a specifčnost jejího univerzálního nároku. Myšlenkově se zde již mnoho nového nedozvíme. Na příkladech pojmů dialektiky, metafyziky či metafory si čtenář spíše ověří, jak porozuměl předchozím úvahám. V závěrečném bloku pak Vašíček své myšlenkové figury opět využívá při rozboru konkrétních publikací či problémů. Tím se soubor jakoby vrací tam, odkud vyšel. V esejích *Žádná metoda není nevinná* (s. 178–190) provádí Vašíček přesvědčivou destrukci kritického post-osvěcenského racionalismu Ernesta Gellnera, jak ji prezentuje v knize *Rozum a kultura*. V následné stati *I posvátné krásy chtějí žít...* (s. 191–201) si všimá ideologizací, které pronikají ve frekventovaných a hodnotově emočních termínech z „agory pojmů“ do politologického a politického diskurzu a které politiku v posledku falešně teatralizují a ritualizují. Závěrečný článek *Nové šaty vědy, nebo z ostudy kabát?* (s. 202–212) nám připomíná, že Vašíček byl před lety zřejmě první, kdo u nás souvisle informoval o dnes již proslulém západním intelektuálním skandálu. Provokativní článek amerického fyzika Alana D. Sokala a jeho následná kniha diskreditovaly francouzskou postmoderní filozofii a vzbudily doslova hysterickou reakci. Diskuse se týkala nejen užívání pojmů a kompetencí přírodních věd a filozofie, ale také střetu mocenských pozic americké a francouzské vědecké society – téma, ve kterém je Vašíček jako doma.

Pokusme se tedy shrnout, co je tím společným pojítkem, které má jednotlivé eseje udržet jako celek, čím má kniha držet pohromadě. To, o co se Vašíček celkově pokouší, je souběžná analýza výrazů naší běžné řeči a speciálních pojmů s vě-

domím, že naše zacházení s nimi přetváří nejen naše metody, ale i skutečnost samu a nás samé. Často opakovaným příkladem je např. konstituce západní literatury s jejím univerzálním nárokem a zejména určením a trvalá proměna jejího žánru pod vlivem literatury o literatuře, tedy literární vědy a kritiky. Věda o literatuře přetváří literaturu samu, pro literáta je dnes důležitější tato literatura o literatuře než literatura sama. Teorie vědění o společnosti jsou ve skutečnosti teoriemi pravidel konstrukcí jejich univerz a světů (s. 99). Proto žádná metoda „není nevinná“ a proto Vašíček spíše ve formě vnitřní otázky po důsledcích vyzývá k vlastní sebe-reflexi, odkazuje k významu osobního rozhodování a odpovědnosti. Vašíčkovy jednotlivé konkrétní exkurzy i teoretické či shrnující teze tak spojuje poznatek, že pokud se literatura, umění vůbec, filozofie, historie a jednotlivé vědy o člověku začaly vydělovat a vzájemně vymezovat, prohlašovat se za autonomní celky s autonomním vývojem, musely se zároveň začít podřizovat pravidlům takových celků, pravidlům a kladeným podmínkám svých vlastních „univerz“. Tím vytvářejí nové hranice a také nové obecnství (s. 118). A v prostředí těchto univerz jsou si autoři a čtenáři „navzájem současně zprávami i médii zpráv, postupují se a spojují“ (s. 117). Takto vzniklé „fiktivní světy“ jsou neustále obnovovány trvalým kódováním a dekodováním, dalšími a dalšími interpretacemi interpretací. Stejně důležité však je, že tyto autonomní celky, „univerza“, všechny nese „něco společného“, co proti nám a *pro nás* vystupuje jako „nepřehledná a nevládnutelná totalita“. Tu to totalitu se snažíme zvládnout právě prostřednictvím různých „univerz“, volíme k tomu střídavě různé metody, přístupy, způsoby, rozhodujeme se v daných možnostech a „podmínkách volby“. Totalita je tak organizována nikoli metodami jednotlivých autonomních celků (což bylo jejich původní intencí a důvodem, proč se osamostatnily), nýbrž v posledku „naším vztahem k ní, osobnostně“ (s. 118).

Ve svých úvahách Vašíček čerpá rovnoměrně z bohatých literárně- a umělecko-historických tradic, anglosaské analytické filozofie, francouzské analýzy diskurzu, německých „Begriffsgeschichte“ i sémiotiky, zejm. tartuské školy. Tyto inspirace zároveň neustále vzájemně koriguje, sám se však neuchyluje k žádné vyhraněné terminologii a je nutno ocenit, že usiluje o své vlastní vyjádření. (Stojí za to upozornit, že Vašíčkova vlastní cesta k problému hierarchizace pojmů sahá do 60. a počátku 70. let, kdy ve spoluautorství s R. Jičínem publikoval v přírodovědných časopisech (Journal of General Microbiology, Systematic Zoology apod.) několik studií o problému numerických taxonomií a o metodě a exaktním vyhodnocování podobnosti tvarů či předmětů. Tyto postupy a metody pak využil a rozvedl při metodice vyhodnocování archeologického materiálu, odkud pak vede cesta k jeho dnešním úvahám v podstatě na téma vyhodnocování „podobností“ v rovině mentálních útvarů.)

Vašíčkova celková intence, kterou jsme se pokusili přiblížit, i množství jednotlivých analýz a postřehů mohou poskytovat množství inspirací pro úvahy o meto-

dách a povaze (zejména společenských) věd a jejich vztazích k umění, literatuře či politice. Jejich originalitu a autorův stylový svéráz nelze zpochybnit. Nicméně v důsledku esejistického žánru je celá řada poznatků či souvislostí nedostatečně argumentována a mohou ve čtenáři vzbuzovat otázky či pochybnosti. Namátkou vybíráme dva takové motivy: Základní problém přirozeného světa každodennosti, v němž pramení narativní povaha našeho myšlení, Vašíček opakovaně ve zkratce spojuje s mýtem a historickou cestou jeho dekonstrukce filozofii a literaturou. V čem se liší mytický svět od naší banální každodennosti, se nikde nedočteme, i když se jedná o rozlišení zásadní. Proto Vašíček mluví o „jednoduchých mytologických a folklorních kategoriích“, které jsou nahrazovány strukturami, systémy a zákony (s. 66). Mýtus mu zkrátka splývá s „jednoduchým příběhem“, což není nikde vysvětleno ani zdůvodněno, pouze předpokládáno. Jako by zde zaznívala ozvěna evolucionistického a pozitivistického chápání, vůči kterému se autor sám opakovaně vymezuje, a to i tam, kde mýtus chápe jako předjímání pozdějších teoretických systémů (s. 123–124). Nedostatečně argumentované a spíše jen deklamativní, tj. týkající se pouze slov, a nikoli věci či myšlenky, se nám jeví také četné pasáže o filozofii či metafyzice. Právě zde naráží Vašíčkův postup jakési průběžné pojmové anatomie na své vnitřní meze, neboť předmět sám vyžaduje zaujetí vlastního stanoviska, čemuž se autor brání. Vašíček rozlišuje „filozofii jako takovou“, která se „skládá z jednotlivých filozofií“, samostatně a odlišně definovaných (s. 153). To je však v důsledku protimluv, žádný takový „sklad“ jednotlivých filozofií nemůže být opět filozofií nazýván, ta by totiž opět byla jednou z mnoha a byla by povinna se samostatně definovat. Anebo by ji musel definovat autor na vlastní riziko. Ten ji však následně chce hodnotit v závislosti na „externím“ podání oněch jednotlivých filozofií v „dějinách filozofie“. Hovoří o jakési filozofii (popř. metafyzice) vůbec, ačkoli existenci filozofie „an sich“ zároveň výslovně popírá (s. 176). A přestože doufá, že sám hranice filozofie neopouští, nijak ji za sebe neurčuje, leč negativně („vyřeší-li se nějaký problém, vyloučí se tím z filozofie“, s. 158). Jediný výslovný pokus o takové určení (s. 171) je zcela nedostatečný: filozofie jako „diskurzivní myšlení, které se neodvolává na nic nad sebou“, je opět určení negativní a autor sám jej vzápětí popírá. A následně, podle něhož se filozofie „vyjadřuje o všem před sebou, ať už to nazývá jsoucno, svět, vesmír, život, dějiny, nebo dokonce cosi jako existence či skutečnost“, je nic neříkající. Platí totiž o všech oborech myšlení s univerzálním nárokem ve smyslu, jak jej na mnoha místech autor trefně rozebírá (tedy např. o literatuře a poezii, ale také o ideologiích či banálních).

Vašíčkův způsob psaní spočívá na jedné straně ve velmi přímočarém, úsečném, zkratkovitém a provokativním vyjadřování, na straně druhé pak v opakovaném vyhýbání se jasnému osobnímu stanovisku, úmyslné relativizaci vlastní pozice a skrývání se za četné citace a odkazy. Tento způsob je důsledkem Vašíčkovy

vlastní metody („triku“) nikoli přímé abstrakce, nýbrž „vzájemného odkazování“ termínů, jež vede „k jakési abstrakci“ (s. 213). Jelikož Vašíček neustále popisuje skryté předpoklady, úskalí a meze abstrahování, generalizací a metodizace vůbec, sám se jim snaží úmyslně a metodicky vyhýbat, a to i v teoreticky zaměřených státech. Často však na úkor elementární srozumitelnosti, popř. věrohodnosti jakoby nahodile spojovaných tezí, nápadů, bonmotů a charakteristik. Považujeme proto za nutné čtenáře rovněž varovat před některými důsledky této záměrně antimetodické metody i stylu.

Vašíčkův interdisciplinární a multikulturní rozhled je vyzbrojen obrovskou sečtlostí. A autor neváhá tento rozhled dávat čtenáři patřičně najevo. Velmi často jen formou jmen, hesel, citátů, které nemají s textem přímou souvislost a plní funkci jakoby intelektuální ozdoby. Jménem cizího autora jsou často jen podtrženy nevýznamná či samozřejmá tvrzení, nebo se odkazuje na cizího autora jako zvláštní autoritu bez zřejmé souvislosti. Wilhelm Pinder např. tvrdil jen to, že „současnost se skládá z nesoučasností“, a René Wellek zase došel k závěru, „že žádné dějiny literatury neexistují“ (s. 52). Otto Pöggeler si klade otázku, zda kategorie metafyziky „nejsou jen jakýmsi návodem, schématem k aplikaci v jednotlivých dílčích situacích“ (s. 60–61). Jeana Piageta si musíme jmenovitě připomenout jen proto, že podle něho je v jednoduchých situacích „rozumnost upřednostňována před logikou“ (s. 87). Benjamin Crémieux poznamenal, že literární kritika je literaturou o literatuře, a Todorov praví, že o literatuře lze mluvit jen jejími prostředky (s. 112). Vladislav Suvák upozornil (a doplněno odkazem na Kritický sborník!), že „tážeme-li se, co je metafyzika, klademe si otázku metafysickou“ (s. 158) – tj. tvrzení průměrného středoškolského úvodu do filozofie. Váchalovy texty navazující na orální kulturu „jsou parodické až blasfemické v tradici lidové kultury, jak ji popisuje Bachtin“ (s. 49). Samozřejmě, Bachtin je přece klasik. Nic bližšího se ale o jmenovaných nedočteme; to co se z nich tlumočí, jsou buď triviality, anebo odkazy, které bez rozvedení nedávají v textu smysl. Takových „citací“ jsou v knize stovky, Vašíčkovy texty jsou jimi doslova utkány, strukturovány a často pointovány. Někdy mohou znít velmi nevěrohodně – tak je např. nepravdivé a nesmyslné tvrzení, že „Kantovy věty *a priori*, nezávislé na zkušenosti (...) jistě vědomí nepotřebují“ (s. 8). Téměř absurdní polohy se pak dosahuje odkazováním na odkaz. Například: geolog Jirí Krupička „se přiznal, že ne zcela porozuměl tvrzení filozofa Ladislava Hejdánka“, a cituje se jedna necelá věta o pravdě jakožto ukazujícím to právě z jednoho klíčového Hejdánkova článku. Bez souvislosti, bez vysvětlení; co to má společného s Hejdánkovým pojetím pravdy, je úplně jedno, chce se totiž pouze říct, že „s pravdou je to ovšem těžké“ (s. 61). Kromě toho, že „filozofické problémy jsou neřešitelné“, tvrdil dále Hilary Putnam, že Stanley Cavell jednou poznamenal, že „existují lepší a horší způsoby, jak o nich uvažovat“ (s. 158).

Tážeme se, co to má znamenat? Vašíček jistě nemá zapotřebí intelektuální šarady k zviditelnění své sečtlosti či nějaké kamufláži. Klíč podává autor sám. Přebytek učenosti ve svých textech nazývá hledáním „rámce“ či „záminky“ pro své osobní řešení. Vašíček podle svých slov nepředpisuje pořadí vztahů, často přesunuje těžiště a hledá jiné roviny, chce otevírat možnost pro více interpretací (s. 213); aplikaci a naučení ponechává na čtenářích (s. 217). K tomu dodáváme: je nabitý nápady, myšlenkami a velkou pamětí, zároveň je rezervovaný vůči abstrahování, což zdůvodňuje. Jsme proto svědky zvláštní směsi velmi teoretické myšlenkové práce a jakéhosi typu automatického psaní. Vašíček zkrátka píše, co mu zrovna přichází na mysl, co ho napadá – jména, myšlenky, koncepce, citáty. Je veden jistou představou o svém záměru, ale v průběhu formulování do ní vstupují další nápady, spojení a vsuvky, které ji nakonec možná posunují někam jinam. Odtud mnohdy nesrozumitelné a jako by nesouvislé odkazy, téměř jen hesla. Vašíček nás nechává nahlížet do své vlastní myšlenkové dílny. Dodatečná stylizace do formy souvislé výkladové teze by mu jistě byla proti mysli a byla by v rozporu se sdělením, které chce přinášet. Má z takového psaní radost, stejně jako z možného zmatení, které před čtenářem otevírá a které pro čtenářovu budoucí inspiraci může být důležitější než školská formulace. Eseje jsou tak zároveň výsledky tvůrčí práce i touto prací samotnou v procesu jejího vznikání, neučesanou a „necenzurovanou“. V tomto smyslu je třeba ocenit Vašíčkovu poctivost: svou „agoru pojmů“ nejen distancovaně „popisuje“, nýbrž sám o ní podává autentické osobní „svědectví“. Je svědectvím o jemném rozhraní mezi nápady, myšlenkami a významy, které odkudsi přicházejí a nechtějí být manipulovány, a mezi pevnými schématy jejich vyjádření a formulování, které se mohou stát manipulací myšlenkovou i mocenskou. Proto pro čtenáře jeho esejů, jemuž se toto svědectví zpřítomňuje, platí stejná otázka, jež autorovi vyvstává nad Váchalovými zápisky: „Co vlastně Vašíček o nás svědčí?“

Tomáš Hermann